

11. Крeгeр О., Тьюсон Дж.М. Типы людей и бизнес. Как 16 типов личности определяют ваши успехи на работе. – М.: “Персей”, “Вече”, “АСТ”, 1995.
12. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2 кн. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – 576 с.
13. Прилепская Н. Ваш ребенок: какой он? В каждом ребенке можно открыть талант, только надо знать, как это сделать / Надежда Прилепская. – М.: Астрель: АСТ: Профиздат, 2005. – 220 с.
14. Психология. Полный энциклопедический справочник / Сост. и общ. ред. Б. Мещерякова, В. Зинченко. – С-Пб.: прайм-ЕВРОЗНАК, 2007. – 896 с.
15. Румянцева Е.А. На пути к взаимопониманию: соционика – учителям и родителям. – М.: Армада-пресс, 2002. – 256 с.
16. Сиротюк В.Д. Теоретико-методичні засади використання дидактичних засобів у навчанні фізики в школах інтенсивної педагогічної корекції: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 2005. – 44 с.
17. Сусь Б.А. Дидактичні та методичні основи організації і активізації самостійної навчальної діяльності курсантів при вивченні курсу загальної фізики у вищих технічних військових закладах: Автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 / Національний педагогічний ун-т ім. М.П. Драгоманова. – К., 1998. – 36 с.
18. Тигер П., Бэррон-Тигер Б. Делай то, для чего ты рожден. Путь к успешной карьере через самопознание. – М.: “Армада”, 1996.
19. Хуторской А.В. Современная дидактика: Учебник для вузов. – С-Пб.: Питер, 2001. – 544 с.
20. Чурюмов С.И. Улыбка Чеширского Кота, или возможное и невозможное в соционике: Проблемы, гипотезы, решения. – Киев-Дрогобыч, “Вимір”, 2007. – 560 с.
21. Юнг К. Психологические типы / Пер. с нем. – М.: “Университетская книга”, ООО “Фирма “Издательство АСТ”, 1998. – 720 с.

УДК 372.891 (477)

С.Г. Кобернік

ЦІЛЬОВІ АСПЕКТИ ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ У 6-8 КЛАСАХ ЗА ПРОГРАМАМИ 12-РІЧНОЇ ШКОЛИ

У статті подано методичний аналіз цільових аспектів географічної освіти у 6-8 класах за навчальними програмами 12-річної школи. Доповнено та уточнено вимоги до навчальних досягнень учня з географії згідно чинного Державного стандарту та нових навчальних програм.

The article gives metodological analysis of purpose aspects of geographical education of 6-8 forms according to the curriculum of 12-year school. The requirements of studying achievements of the pupil on geography according to the State Standard and new educational programmes are specified.

Головною метою географічної освіти є всебічний розвиток особистості учня з урахуванням його природних задатків, здібностей, інтересів та потреб через формування географічної культури як основи світосприйняття та діяльності.

Географія як шкільний предмет має величезний світоглядний потенціал, формує у молоді комплексне уявлення про Землю, як планету людей, виховує патріотизм і любов до рідного краю, Батьківщини, вчить орієнтуватися в складних суспільних процесах, що мають тенденцію до постійних змін. Глобалізація стихійних природних і антропогенних явищ та катастроф, загострення планетарних соціально-економічних, природно-ресурсних, геоекологічних, етнічних та інших проблем підвищують роль і значення географії.

У чинному Державному стандарті географічна компонента послідовно представлена такими змістовими лініями: географічний простір; регіональні географічні системи; просторова організація життя і діяльності людства; методи географії і джерела географічної

інформації; географічні аспекти взаємодії людини і природи [2]. Вказані змістові лінії мають бути відображені в усіх курсах шкільної географії.

На сьогодні вивчення географії в основній школі паралельно відбувається за програмами 2001 та 2005 років [7; 8]. У зв'язку з поступовим упровадженням у навчальний процес основної школи нових програм для 12-річного терміну навчання учнів актуальним є уточнення й оновлення цільових аспектів географічної освіти згідно нових вимог. З урахуванням цих змін потребують доопрацювання вимоги до навчальних досягнень учня, які мають бути відображені у змісті сучасних підручників та посібників з географії. Це і стало метою даної публікації.

Одним із напрямів комплексного педагогічного дослідження дидактичної системи навчання географії в основній школі було оновити цільові аспекти вивчення структурних складових географічних курсів в умовах упровадження програм 12-річної школи.

Для досягнення мети виокремлено такі основні завдання:

- проаналізувати сучасні вимоги до навчальних досягнень учня з географії згідно Державного стандарту базової середньої освіти та чинних навчальних програм;
- оновити та доповнити цільові аспекти вивчення структурних складових курсів географії у 6-8 класах за програмами 12-річної школи;
- на основі теоретичного аналізу і власного педагогічного досвіду розробити методичні рекомендації для вчителів щодо реалізації мети і головних завдань вивчення програмного матеріалу з географії у 6-8 класах у процесі формування навчальних досягнень школярів.

Шляхом системного аналізу відповідних інформаційних джерел, зокрема, методичних рекомендацій щодо вивчення географії в основній школі за новими навчальними програмами [9; 10; 11], нами було визначено мету, завдання, значення та методичні особливості вивчення курсів географії у 6-8 класах за програмами 12-річної школи.

З 1993 року початковий курс фізичної географії, оскільки він містить відомості з різних галузей географічної науки, за навчальними планами та програмами вітчизняної загальноосвітньої школи дістав назву “Загальна географія”.

“*Загальна географія*” є першим суто географічним курсом у шкільному навчанні, який покликаний на доступному рівні розкрити учням матеріальну сутність навколишнього світу, встановити наявні причинно-наслідкові зв'язки між природними об'єктами та явищами, дати загальне уявлення про місце людини на Землі та її господарську діяльність. Вивчення цього курсу має переконати учнів, що незнання закономірностей розвитку географічної оболонки та її окремих компонентів обов'язкового призведе до непоправного, згубного впливу на природу. Виховання почуття необхідності дбайливого, відповідального ставлення до природних багатств є запорукою формування освіченої людини та справжнього господаря. У 6 класі закладаються основи понятійно-термінологічного апарату фізичної географії.

Зміст курсу спирається на природничу базу початкової школи (курс “Я і Україна” (природознавство)) та 5 класу (курси “Рідний край”, “Природознавство”). У процесі його вивчення значну увагу слід приділяти формуванню понять про сторони горизонту, план місцевості та географічну карту, гірські породи та корисні копалини, причини змін пір року в різних півкулях, значення і роботу води у природі, властивості ґрунту та його утворення, рослинність і тваринний світ, постійно переконувати учнів у необхідності охорони і збереження природних багатств.

Зміст курсу “Загальна географія” має забезпечити теоретичну основу для вивчення наступних курсів географії. Знання про закономірності існування зовнішніх оболонок Землі, їхні взаємозв'язки та залежності, про природні комплекси є важливою базою для розуміння фізико-географічних особливостей материків і океанів у 7 класі, України у 8 класі.

Велике значення в успішному засвоєнні географічного матеріалу має попередня підготовка з математики, адже вивчення основ картографії та топографії у розділі “Земля на плані та карті” неможливе без уявлень про кути, градуси, масштаб. Математичний матеріал

про додатні і від'ємні числа, середнє арифметичне, побудову графіків допомагає формуванню практичних навичок з теми “Атмосфера”. Вивчаючи властивості вод Світового океану, учням важко зрозуміти поняття “солоність води” без знань про відсотки.

У свою чергу, загальна географія тісно пов'язана з іншими шкільними предметами природничого, суспільного та математичного циклів і дає базові знання для вивчення в майбутньому окремих тем цих предметів. Наприклад, розглядаючи на уроках географії у 6 класі поняття про тиск повітря, абсолютну і відносну вологість, школярі надалі вивчають їх у курсі фізики 7 класу. Одержуючи на уроках географії уявлення про біосферу, пізніше учні використовують ці знання в курсі біології. Знання про положення України та інших держав на політичній карті світу допоможуть учням у вивченні курсів історії. Підсумовуючи, слід зазначити, що від якості засвоєння географічного матеріалу у 6 класі, на перспективу залежить рівень розуміння змісту багатьох предметів основної школи, особливо освітньої галузі “Природознавство”.

За програмою 12-річної школи курс “Загальна географія” складається із вступу і п'яти розділів: географічне пізнання Земля; Земля на плані та карті; географічна оболонка та її складові; Земля – планета людей; людина і географічна оболонка, з яких учні ознайомлюються з основними географічними науками: картографією і топографією, фізичною географією (геоморфологією, метеорологією, гідрологією тощо), а також дістають уявлення про економічну і соціальну географію та геоєкологію. До кожного розділу навчальною програмою передбачені практичні роботи, які покликані сформувати у школярів уміння працювати з географічними картами, глобусом, окремими приладами. Особливе значення мають практичні роботи на контурних картах.

У “Вступі” необхідно зацікавити школярів географією як предметом, показати практичну спрямованість географічної науки, сформувати уявлення про форму, розміри та природу Землі. Практична робота до вступу має за мету організувати спостереження учнів за погодою та сезонними змінами у природі протягом навчального року.

Розділі 1 “Географічне пізнання Землі” розкриває учням особливості розвитку географічних знань в різні історичні епохи: Стародавню епоху пізнання Землі, епоху Великих географічних відкриттів, географію Нового часу, сучасні географічні дослідження. Велике виховне значення має ознайомлення з подорожами видатних мореплавців і землепроходців та внеском вітчизняних учених у географічні відкриття та дослідження природи нашої планети.

З розділу 2 “Земля на плані та карті” учні дізнаються про способи зображення місцевості, умовні топографічні знаки, способи зображення рельєфу на площині, навчаються визначати напрямки та вимірювати відстані на плані й карті. Важливою вимогою до практичних умінь учнів з даного розділу є навчити їх правильно визначати географічні координати об'єктів на земній поверхні. Практичні роботи також спрямовані на вироблення навичок розв'язувати задачі щодо переведення числового масштабу в іменований, визначати відстані на географічних картах.

Розділ 3 “Географічна оболонка та її складові” є ключовим у даному курсі і включає такі п'ять тем: “літосфера”, “атмосфера”, “гідросфера”, “біосфера”, “географічна оболонка”.

Тема “Літосфера” ознайомлює учнів з внутрішньою будовою Землі, спираючись на сучасні наукові досягнення з цього питання, розкриває теорію тектоніки літосферних плит та гіпотези про походження материків і океанів. У темі велику увагу приділено внутрішнім і зовнішнім геологічним процесам, що формують рельєф нашої планети. Працюючи із зразками мінералів та гірських порід, шестикласники з'ясовують умови їх утворення та поглиблюють свої знання з мінералогії. Учні розглядають основні форми рельєфу суходолу і Світового океану та зміни їх у часі. Практичні роботи з теми мають за мету вивчити певний обсяг географічної номенклатури: найбільші літосферні плити, сейсмічні пояси, рівнини, гори, вулкани; удосконалити навички роботи з контурною картою; закріпити вміння визначати географічні координати і абсолютну висоту точок на земній поверхні.

Навчальний матеріал з теми “Атмосфера” вимагає абстрактного мислення і певних узагальнень, тому є досить складним для сприйняття учнями даної вікової категорії. Школярі мають опанувати будову атмосфери, газовий склад атмосферного повітря. Для кращого розуміння поняття “погода” учні вивчають складові стану погоди: температуру повітря, атмосферний тиск, вологість повітря, хмарність, опади. Доречно розглядати всі складові погоди за типовим планом, наприклад, одиниці виміру, прилади для вимірювання та принцип їх дії, чинники, що впливають на дану складову. Дуже важливо навчити учнів установлювати взаємозв’язок і взаємозалежність між компонентами природи та виявляти вплив людської діяльності на цю систему зв’язків. Досить складним є формування понять про клімат, кліматотвірні чинники, кліматичні пояси. Практичні роботи з теми спрямовані на вироблення навичок обробляти та аналізувати дані регулярних спостережень за погодою. Учні вчаться складати графік ходу температури, будувати розу вітрів, діаграми хмарності та кількості опадів, й на цій основі характеризувати погоду за певний період. Шляхом аналізу кліматичних карт атласу школярі складають опис одного з типів клімату.

Тема “Гідросфера” передбачає вивчення особливостей води як речовини, ознайомлення з водами суходолу та Світового океану. Багато нової інформації школярі дізнаються про Світовий океан та його частини, рух води в океані, його природні ресурси. Вивчаючи води суходолу учні розглядають багато географічних понять, зокрема річкову долину та її систему, басейн річки, вододіл тощо. Поглиблюються знання про живлення і режим річок, види та утворення боліт, типи озерних улоговин, льодовики, підземні води. Практичні роботи з теми покликані засвоїти відповідну географічну номенклатуру і закріпити навички роботи з тематичними картами атласу та контурними картами. Учні також вчаться складати порівняльну характеристику водних об’єктів та аналізувати річкову систему.

Тема “Біосфера” охоплює дві науки – географію та біологію. Спираючись на знання учнів з курсу “Природознавство”, розглядаються питання про межі біосфери та вплив людини на їх зміни; нерівномірність поширення організмів у біосфері та її причини; взаємозв’язки біосфери з іншими оболонками Землі; вплив господарської діяльності людини на сучасний стан біосфери. Особлива увага звертається на внесок нашого співвітчизника академіка В.І.Вернадського у створення вчення про біосферу. У темі розглядаються процеси ґрунтоутворення, склад і основні властивості ґрунтів, вплив людини на їх родючість.

Основним завданням теми “Географічна оболонка” є сформування в учнів уявлення про природу як єдине ціле, компоненти якої утворюють природні комплекси. Школярі мають усвідомити, що якщо нехтувати існуючими взаємозв’язками між природними компонентами – це призводить до істотних змін природних комплексів, що становить загрозу для живої природи, в тому числі й людині. Практична робота на місцевості дає змогу учням на власні очі прослідкувати наявні взаємозв’язки між компонентами природи та навчитися на конкретному прикладі складати опис місцевого природного комплексу за типовим планом.

Розділ 4 “Земля – планета людей” дає учням загальні уявлення про кількість і розміщення населення світу, основні людські раси та їх формування, розкриває роль вітчизняного вченого М.М.Миклухо-Маклая у становленні поглядів на рівність людських рас. Розглядається питання про політичну карту світу та місце на ній України, населенні пункти. Практична робота з теми сприяє вивченню географічної номенклатури та закладає вміння позначати на контурній карті кордони держав та їхніх столиць.

Розділ 5 “Людина і географічна оболонка” ознайомлює учнів з основними видами господарської діяльності людини та її впливом на навколишнє природне середовище. Робиться наголос на проблемі вичерпності природних багатств та необхідності їх збереження та охорони.

Усі розділи курсу “Загальна географія” логічно пов’язані між собою і спираються на наявні внутрішньопредметні зв’язки та залежності.

Курс “Географія материків і океанів” є логічним продовженням пізнання географії у 7 класі. У даному курсі поглиблюються і конкретизуються знання про зовнішні оболонки

Землі та географічну оболонку як найбільший природний комплекс нашої планети. Порівнюючи природу материків, учні мають усвідомити існуючі загальні географічні закономірності, які діють на різних рівнях: локальному, регіональному і глобальному (в межах усієї географічної оболонки). Цей курс є сходиною до пізнання географії у наступних класах. Зокрема, питання про взаємозв'язки між будовою земної кори, рельєфом і закономірностями поширення корисних копалин; кліматотвірними чинниками і типами клімату; закономірностями зміни природних комплексів на Землі; господарською діяльністю та її впливом на компоненти природи є ключовими для всіх курсів географії. Починаючи усвідомлювати ці закономірності в географії материків і океанів, учні надалі конкретизують їх прояв на певних територіях.

Зміст курсу є фундаментом для формування переконань школярів у тому, що географічна оболонка і всі дрібніші природні комплекси, які входять до її складу, виникли під час тривалого історичного розвитку нашої планети і мають тенденцію до постійних змін у результаті дії внутрішніх і зовнішніх сил Землі.

Останнім часом людина стала потужною силою, яка постійно змінює природні комплекси. Вивчаючи цей курс, учні наближаються до формування правильних поглядів на взаємодію природи і суспільства. Екологічні проблеми сьогодення пронизують усі теми курсу і підводять школярів до розуміння необхідності пізнання об'єктивних закономірностей розвитку природи перед тим, як у них активно втручатися, адже Земля є нашим спільним домом, який необхідно зберегти для наступних поколінь.

Програмні практичні роботи у 7 класі передбачають розвиток логічного мислення, виявлення причинно-наслідкових зв'язків між природними об'єктами та явищами, а також спрямовані на удосконалення набутих у попередньому курсі навичок роботи з географічним атласом та контурними картами, формування вмінь аналізувати статистичні і графічні матеріали. Значна частина робіт націлена на вивчення географічної номенклатури, знання якої є необхідною складовою географічної освіти та виступає показником загальної освіченості людини.

Курс “Географія материків і океанів”, за умови правильно його методичного втілення, здатний реалізувати багато освітніх, виховних і розвиваючих цілей. Організація навчального процесу має враховувати вікові особливості семикласників та базуватись на загальнодидактичних та специфічних для географії, як шкільного предмета, принципах навчання.

Згідно програми 12-річної школи курс “Географія материків і океанів” складається з вступу і трьох розділів: океани; материки; Земля – наш спільний дім.

У “Вступі” учні дізнаються про предмет та основні завдання курсу, пригадають джерела географічних знань та методи географічних досліджень. Особливу увагу слід звернути на географічні карти, сформувати знання про їх типи за масштабом, обсягом території, змістом, призначенням. Основні географічні закономірності та їх прояв у межах географічної оболонки учні досліджують шляхом виконання програмних практичних робіт, що передбачають комплексний порівняльний аналіз тематичних карт атласу. Це буде фундаментом для вивчення закономірностей розвитку природи на конкретних територіях: материках і океанах.

У розділі 1 “Океани” розглядаються природні умови та природні ресурси кожного з океанів нашої планети. Океани характеризуються за типовим планом, який враховує логічну послідовність розгляду природного комплексу. Особлива увагу звертається на проблеми збереження та охорони ресурсів Світового океану. Практичні роботи з даного розділу мають за мету вивчення відповідної географічної номенклатури і формування навичок складати порівняльну характеристику двох океанів.

У найбільшому в курсі розділі 2 “Материки” учні вивчають континенти у такій послідовності: Африка, Австралія, Південна Америка, Антарктида, Північна Америка, Євразія.

У процесі вивчення теми “Африка” учні вперше ознайомлюються з типовим планом фізико-географічної характеристики материка, який слід не тільки запам’ятати, а й зрозуміти логіку його побудови, адже цим планом школярі користуватимуться протягом вивчення всіх інших материків. Учні мають добре засвоїти план характеристики фізико-географічного положення материка, зрозуміти його вплив на формування компонентів природи. Під час вивчення Африки школярі привчаються аналізувати історичні відомості про відкриття та освоєння материків Землі. Крім того, учні вперше ознайомлюються з багатьма причинно-наслідковими зв’язками та залежностями між природними компонентами на прикладі конкретних територій, привчаючись їх виявляти та аналізувати, що потребує застосування нових прийомів навчальної і розумової діяльності. Учні опановують прийоми роботи з новими тематичними картами: тектонічною, кліматичною, природних зон, густоти населення, народів, а також з комплексною картою материків. Особливу увагу слід звернути на формування навичок аналізувати нові за змістом карти, складати за ними опис, встановлювати залежності компонентів природи на основі порівняння кількох карт. Після вивчення особливостей природи Африки учні одержують уявлення про населення материка, його расовий і етнічний склад, розселення, види діяльності. У процесі аналізу політичної карти Африки учні ознайомлюються з колоніальним минулим материка, а також з назвами найвідоміших країн континенту та їхніх столиць.

Практичні роботи з даної теми спрямовані на удосконалення навичок школярів визначати географічні координати об’єктів, працювати з контурними картами та атласами й сприяють засвоєнню географічної номенклатури. Учні вперше ознайомлюються з кліматичними діаграмами, вчать їх аналізувати; засвоюють прийоми складання порівняльної характеристики двох природних зон материка.

У процесі розгляду матеріалів теми “Австралія” учні повторюють, закріплюють і розвивають загальні поняття, які опрацьовувались у попередній темі й ознайомлюються з своєрідністю, неповторністю природи найменшого материка на Землі. Дуже важливо, починаючи з цієї теми, запровадити порівняння кожного компонента природи материка, що вивчається, з аналогічним в Африці з метою встановлення рис подібності й відмінності природи двох материків та виявлення їх причин. Особливу увагу варто приділити питанню про історію відкриття і колонізації Австралії, показати вплив колоніального минулого на формування сучасного етнічного складу населення материка.

Тема “Південна Америка” ознайомлює школярів з фізико-географічними особливостями даного материка, закладає уміння порівнювати природу, населення й політичну карту Південної Америки і Африки. Чинне місце має посісти ознайомлення учнів з сучасними екологічними проблемами материка. Під час вивчення теми учні вперше розглядають поняття “висотна поясність” на прикладі природних комплексів гірського масиву Анд.

Після розгляду материків тропічних широт учні мають засвоїти прийоми опису території та складання характеристики окремих компонентів природи, населення і політичної карти материка, навчитися порівнювати природні умови різних материків, аналізувати кліматичні діаграми, опановувати відповідну географічну номенклатуру.

Тема “Антарктида” формує уявлення про унікальність природи цього материка, яка пов’язана з особливостями його фізико-географічного положення. Розглядається матеріал про історію відкриття Антарктиди, основні етапи її дослідження. Патріотичному вихованню учнів сприятиме інформація про роль українців у дослідженні Антарктиди та про створення полярної станції України “Академік Вернадський”. На прикладі Антарктиди слід ознайомити учнів з екологічною проблемою виникнення “озонових дірок”, розкрити причини їх утворення. Необхідно підкреслити значення Антарктиди, як материка міжнародного співробітництва, для спільного дослідження його природних умов і природних ресурсів з метою їх збереження та охорони.

З теми “Північна Америка” розпочинається розгляд материків Північної півкулі. Слід розкрити школярам особливості природи цього материка, що відрізняють його від материків

тропічних широт, з'ясувати, які причини зумовлюють ці відмінності. З урахуванням, що це п'ятий материк, що вивчається, слід більше уваги приділяти самостійній роботі учнів з різними інформаційними джерелами. Під час розгляду Північної Америки учні вперше ознайомлюються з впливом четвертинного зледеніння на формування рельєфу материка і розвиток його природи. На прикладі Північної Америки поглиблюються екологічні знання учнів, адже її природа в багатьох районах зазнала кардинальних змін під впливом господарської діяльності людини. Вивчення населення і політичної карти материка, з виділенням специфічних рис, бажано організувати у порівнянні з Південною Америкою.

Тема “Євразія” завершує ознайомлення з материками. У процесі її вивчення більше уваги слід приділяти порівнянням з іншими материками, а також географічних об'єктів на самому материках. Під час вивчення теми велике значення має узагальнення і систематизація раніше засвоєного матеріалу. Через це змінюються методичні підходи: збільшується використання прийому щодо самостійного опрацювання тексту підручника, поглиблюється робота з картами атласу, зростає кількість самостійних і практичних робіт, які потребують від учня досліджень і власних узагальнень. Розглядаючи природу та населення Євразії, необхідно постійно аналізувати та визначати місце України й географічні об'єкти на її території, оскільки наша держава розташована в центрі Європи, що буде корисним також для вивчення фізичної географії України у наступному 8 класі. Практичні роботи з даної теми потребують прояву більшої творчості під час їх виконання та спрямовані на вдосконалення умінь школярів аналізувати тематичні карти атласу, порівнювати їх, робити висновки.

У заключному розділі 3 “Земля – наш спільний дім” розкриваються глобальні екологічні проблеми, що постали перед людством на сучасному етапі розвитку суспільства. Особливу увагу слід приділити екологічним проблемам, з'ясувати причини їх виникнення та можливі шляхи розв'язання. Важливо підкреслити роль міжнародного співробітництва у справі подолання глобальних проблем людства у майбутньому.

Курсу “*Фізична географія України*” у 8 класі завершує шкільну фізико-географічну освіту й базується на навчальних досягненнях учнів з географії у попередніх 5-7 класах. Разом з тим він є перехідним до курсу “Економічна і соціальна географія України” у 9 класі.

Об'єктом вивчення курсу є територія України та взаємозв'язок природних компонентів у її межах. При цьому особливості природи розглядаються, як умови життя та господарської діяльності людини. Тому велике значення в курсі приділяється вивченню екологічних проблем та їх прояву на окремих територіях України.

Особливим завданням курсу є формування громадянської позиції учнів, виховання справжніх патріотів своєї держави, закладання основ екологічної культури з усвідомленням необхідності бережливого ставлення до навколишнього середовища своєї місцевості й України в цілому.

За програмою 12-річної школи курс “*Фізична географія України*” складається із вступу і таких чотирьох розділів: Україна та її географічні дослідження; загальна характеристика природних умов і природних ресурсів України; ландшафти і фізико-географічне районування; використання природних умов і природних ресурсів та їх охорона.

У “Вступі” розкривається зміст курсу, предмет його вивчення, необхідні методи географічних досліджень. Учні ознайомлюються з історією формування території України, її адміністративно-територіальним устроєм.

У розділі 1 “Україна та її географічні дослідження” характеризується фізико-географічне положення України, розглядаються джерела географічної інформації та географічні дослідження на території України. Важливим завданням розділу є закласти фундамент для систематичної і творчої роботи учнів з різними джерелами географічних знань. Особлива увага приділяється картам як провідному джерелу знань з географії. Учні необхідно засвоїти досить складний матеріал з картографії та основ топографії, зокрема про картографічні проєкції, способи зображення географічних об'єктів та явищ на картах, а також навчитися визначати за топографічними картами напрямки, відстані та висоти на місцевості. У процесі вивчення географічних досліджень України необхідно звернути увагу

на внесок вітчизняних учених у дослідження природних умов і природних ресурсів нашої держави, а також на сучасні географічні дослідження території України. Практичні роботи з даного розділу спрямовані на формування навичок працювати з контурною картою України, розв'язування задач на визначення місцевого і поясного часу, складання опису місцевості за навчальними топографічними картами.

Розділ 2 “Загальна характеристика природних умов і природних ресурсів України” є найбільшим за кількістю тем і годин, відведених на його вивчення. У цьому розділі природні умови і природні ресурси України розглядаються за загальним планом характеристики, якій уже був відпрацьований учнями у 7 класі під час вивчення природи материків. Досить складними для розуміння є матеріали з тем “Тектонічні структури”, “Геологічна будова”, “Геоморфологічна будова”, тому в процесі їх вивчення бажано враховувати вікові особливості школярів. Під час розгляду теми “Мінерально-сировинні ресурси” учні пригадують закономірності поширення корисних копалин та аналізують мінерально-сировинну базу України за такими групами корисних копалин: паливні, рудні, нерудні. Здійснюється господарська оцінка наявної мінеральної сировини, визначаються шляхи їх раціонального використання.

Теми “Кліматичні умови та ресурси”, “Внутрішні води”, “Ґрунти і земельні ресурси”, “Рослинний покрив”, “Тваринний світ” є більш доступними для сприйняття учнями і містять багато цікавих фактів, що робить їх засвоєння набагато простішим за попередні теми. У процесі вивчення вказаних тем слід постійно звертати увагу учнів на існуючі екологічні проблеми, шляхи раціонального використання природних умов і природних ресурсів України та необхідність їх збереження й охорони. Практичні роботи з даного розділу мають за мету засвоєння учнями відповідної географічної номенклатури та виявлення існуючих закономірностей щодо формування покладів корисних копалин та поширення ґрунтів на території України.

У розділі 3 “Ландшафти і фізико-географічне районування”, після двох перших понятійно-теоретичних тем, розглядаються природні комплекси, що сформувались на території України. Це можна вважати своєрідним продовженням вивчення природних зон і фізико-географічних країн, яке відбувалося в курсі “Географія материків і океанів” у 7 класі, тільки на більш високому науковому рівні, з детальною конкретизацією їх особливостей у межах України. Першими вивчаються природні зони України у такій послідовності: зона мішаних і широколистяних лісів, зона лісостепу, зона степу. З кожною наступною природною зоною має зростати ступінь самостійності учнів у її розгляді та засвоєнні. Адже всі зони розглядаються за типовим планом характеристики з використанням набутих знань з попереднього розділу. Практична робота спрямована на закріплення вміння порівнювати природні зони між собою. Гірські області України містять характеристику природних комплексів Українських Карпат та Кримських гір. Потім учні ознайомлюються з фізико-географічними описами Чорного та Азовського морів. Гірські області і моря України слід розглядати методом їх постійного порівняння, що дозволяє краще усвідомити подібні риси та відмінності у їх природі. У процесі вивчення природних комплексів України постійно звертається увага на прояв екологічних проблем у межах їх територій, з обов'язковим встановленням причини їх виникнення та шляхів подолання.

В узагальнюючому розділі 4 “Використання природних умов і природних ресурсів та їх охорона” аналізується сучасна геоекологічна ситуація в Україні та законодавча база щодо використання та охорони природних умов і природних ресурсів у нашій державі. Метою практичної роботи є закріпити знання школярів про різні типи екологічного стану на території України та основні природоохоронні об'єкти нашої держави.

За підсумками дослідження цільових аспектів географічної освіти у 6-8 класах за програмами 12-річної школи зроблено такі висновки:

1. Цільові аспекти вивчення структурних складових (розділів, тем) географії у 6-8 класах потребують оновлення у зв'язку з впровадженням програм 12-річної школи, які мають істотні структурні й змістові зміни;

2. Вимоги до навчальних досягнень учнів з географії в основній школі мають бути уточнені й доповнені з урахуванням сучасних тенденцій розвитку освіти;

3. У підручниках й посібниках з географії для 6-8 класів бажано започаткувати мотиваційні рубрики, що спонукатимуть учнів до засвоєння базових знань та формування необхідних умінь і навичок за новими навчальними програмами;

4. У фахових виданнях особливу увагу слід звернути на методичні рекомендації та поради для вчителів щодо реалізації мети і завдань оновлених курсів географії у 6-8 класах у процесі формування навчальних досягнень школярів.

За результатами дослідження проблеми за участю автора було реалізовано ідею визначення цільових аспектів географічної освіти у 6-8 класах у наступних навчальних виданнях: підручнику з географії для 7-го класу, у мотиваційні блоки до розділів і тем якого включено рубрики для учнів “Ви ознайомитеся”, “Ви навчитесь” [1]; практикумах з географії для учнів 6-8 класів [3; 4; 5]; методичному посібнику для вчителів з рекомендаціями щодо організації та проведення програмних практичних робіт з географії [6]. Водночас, окреслена у статті проблема потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Географія материків і океанів: Підруч. для 7 кл. загальноосвіт. навч. закл. / С.Г.Кобернік, Р.Р. Коваленко. – К.: Навч. книга, 2007. – 272с.
2. Державний стандарт базової і повної середньої освіти // Освіта України (спецвипуск). – 2004. – № 5. – С. 1-13.
3. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Надтока О.Ф. Практикум з курсу “Загальна географія” 6 клас. – Кам’янець-Подільський: Абетка, 2008. – 64 с.
4. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Практикум з курсу “Географія материків і океанів” 7 клас. – Кам’янець-Подільський: Абетка, 2008. – 64 с.
5. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Практикум з курсу “Фізична географія України”. 8 клас. – Кам’янець-Подільський: Абетка, 2008. – 64 с.
6. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Програмні практичні роботи з географії у 6-10 класах: Методичні рекомендації до організації та проведення. – Кам’янець-Подільський: ФОП Сисин О.В., 2008. – 84 с.
7. Програми для середньої загальноосвітньої школи: Географія 5-10 кл. – К.: Шкільний світ, 2001. – 222 с.
8. Програми для загальноосвітніх навчальних закладів: Географія. Економіка 6-11кл. – К.: Перун, 2005, 2006. – С. 3-46.
9. Методика навчання географії в загальноосвітніх навчальних закладах / Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р., Скуратович О.Я. / За ред. С.Г. Коберніка. – К.: Навчальна книга, 2005. – 319 с.
10. Методичні рекомендації щодо вивчення географії у 2006/07 навчальному році // Географія та основи економіки в школі, 2006. – № 5.– С. 2-6.
11. Методичні рекомендації до вивчення географії у 2007/08 навчальному році // Географія та основи економіки в школі, 2007. – № 6.– С. 2-6.

УДК 37.03

А.Ф. Курінна

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ ШКОЛЯРІВ ЗАСОБАМИ РИТОРИЧНОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ

У статті розглянуто процес риторизації мовної освіти в контексті формування комунікативної компетенції школярів, наведено фрагменти авторської програми з риторики для учнів 8 – 11 класів.